

Săpăturile arheologice din aşezările neolitice de la Cîrcea, jud. Dolj

M. NICA

În campania acestui an s-au continuat cercetările arheologice în aşezările de la Cîrcea, punctele „Haltă” şi „Viaduct”.

Aşezarea neolitică de la „Haltă” este situată pe partea înaltă a teraselor superioare a Jiului, la circa 250 m nord-est de cunoscuta aşezare de la „Hanuri”. Este vorba, mai degrabă, de un cuib de locuire a aceleiaşi aşezări, înfirişat într-o etapă târzie a fazei cu ceramică pictată alb pe roşu (faza Starčevo II a). La începutul celui de al doilea război mondial, o mare parte din cuibul de locuire a fost distrus cu ocazia construirii podului de cale ferată de la Viaductul Cîrcea. Acesta uneşte şi astăzi, cele două aşezări neolitice „Viaduct” şi „Haltă”, aşezări situate pe terasa dreaptă a pîrului Cîrcii, respectiv pe terasa opusă a aceleiaşi pîrui. Primul sondaj de salvare, efectuat în 1971, în aşezarea neolitică de la „Haltă”, ne-a oferit şi primele observaţii stratigrafice.

Urmărindu-se limita de întindere a cuibului de locuire, în toamna anului 1981, s-au reluat săpăturile în acest punct, prin trasarea, la 2 m este de secţiunea II, a secţiunilor III şi IV (fig. 1/1). Ultima secţiune, trasată la 4 m este de secţiunea III, nu ne-a oferit nici un fel de situaţie arheologică, constituind, în acelaşi timp, limita de est a aşezării neolitice timpurii de la „Haltă”. Restul aşezării, care se întindea probabil pînă la marginea terasei, aşa cum aminteam mai sus, a fost distrus. Aceeaşi situaţie am întîlnit-o şi în cazul aşezării de la „Hanuri”. Dat fiind acest fapt, suprafaţa de 50 m², dintre cele două secţiuni, rămasă nesăpată, urmează a fi cruţată în vederea unor cercetări viitoare.

În cadrul secţiunii III, cu dimensiunile de 12 × 2 m, săpăturile au dat la iveală 6 complexe arheologice: 3 gropi menajere, două gropi de bordeie şi resturile unei vetre (fig. 1/1). Toate acestea se aflau în raporturi stratigrafice clare. Astfel, vatra, împreună cu groapa de bordei nr. 5 ale nivelului II suprapuneau cele trei gropi menajere (fig. 1/1) cu ceramică specifică nivelului I de la „Hanuri”. Este aceeaşi stratigrafie pe care am stabilit-o încă din anul 1971. Peste stratul neolitic, gros de 0,25—0,70 m, s-a depus, ulterior, un strat steril, de culoare cenuşie închisă, gros de 1 m (fig. 1/1). Stratul neolitic s-a format prin depunerea a două niveluri de locuire, deosebite prin culoare şi materialul arheologic descoperit. Primul şi cel mai vechi nivel neolitic, gros de 0,15 m şi

din aşezarea de la „Haltă”, este de culoare ciocolatie. Al doilea nivel neolitic, de culoare cenuşie, este mai gros (0,50—0,60 m) şi s-a format, se pare, în două etape de depunere ale aceleiaşi nivel.

Dintre gropile menajere ale nivelului I de la Hanuri, descoperite în anul 1981, doar groapa nr. 1, de formă curbo-liniară şi de dimensiuni mari (3 × 2 m), putea fi locuită. Celelalte două gropi, de formă ovală sau rotundă (fig. 1/1), cu diametrul maxim de 1,5 m, au fost săpate în loessul galben, la 0,50 m adîncime faţă de nivelul de călcare antic, pentru scoaterea lutului necesar modelării vaselor.

Materialul arheologic scos din gropile menajere ale nivelului I de la „Haltă” este unitar şi asemănător cu cel descoperit în complexele nivelului II de la „Hanuri” şi „Islaz” (Grădinile). Dacă, din punct de vedere al formelor, evoluţia ceramicii se poate observa mai greu, cît priveşte, însă, tehnica de modelare, conţinutul pastei, tehnica de lustruire şi pictare a vaselor, schimbările sînt evidente. Cercetînd caracteristicile ceramicii primului nivel de la „Hanuri”, corespunzătoare ceramicii fazei Starčevo II-a, constatăm că olarii neolitici urmăreau, în modelarea vaselor din această etapă, un scop mai mult practic decît unul artistic. Pentru o rezistenţă cît mai mare a vaselor, în scopuri practice, desigur, se adăuga în pasta lutului o cantitate mai mare de nisip amestecat, în continuare, cu pleavă şi impurităţi vegetale. Astfel, peretele vasului, modelat dintr-un lut bine frămîntat şi expus unei arderi puternice, devine mai compact şi mult mai rezistent. Categoria ceramicii fine, pictată roşu monocrom, continuă să predomine, cantitativ (fig. 2/1, 3, 4). Monocromia de culoare roşie-brună, castanie sau pestriţă a fost obţinută prin aplicarea stratului subţire de culoare pe o angobă de lut galben, după care s-a trecut, apoi, la lustruire, fără să se mai urmărească, însă, efectul ornamental al acesteia, pierzîndu-se astfel, aspectul luxos întîlnit la ceramica descoperită în primul nivel de la „Hanuri” şi „Gura Baciului”.

În complexele nivelului I de la „Hanuri”, s-au găsit doar două fragmente ceramice mici, ornamentate cu linii subţiri, în reţea şi cu puncte de culoare albă pe fond roşu-cărmiziu (fig. 2/2). Un fragment ceramic, pictat monocrom, de culoare roşie-brună, este ornamentat cu motive lustruite, dispuse în reţea.

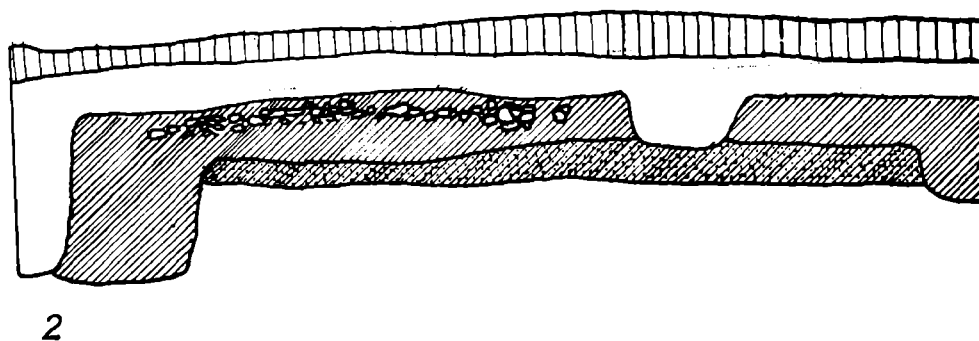
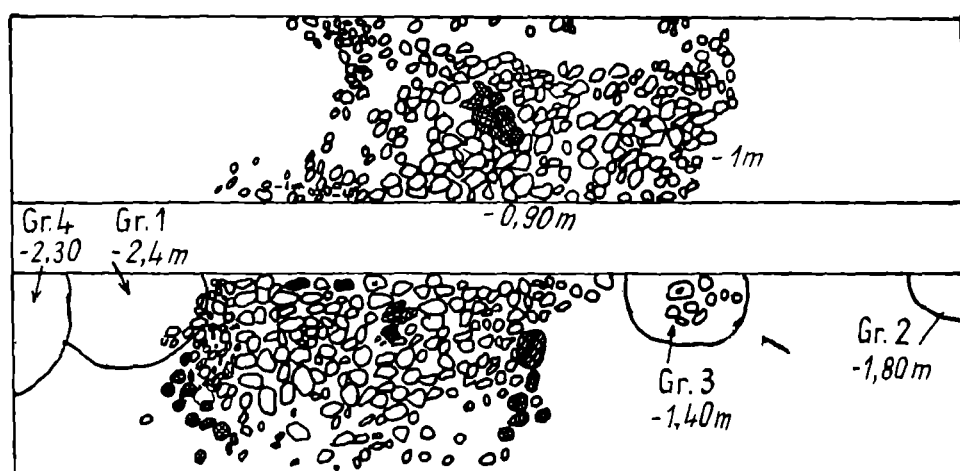
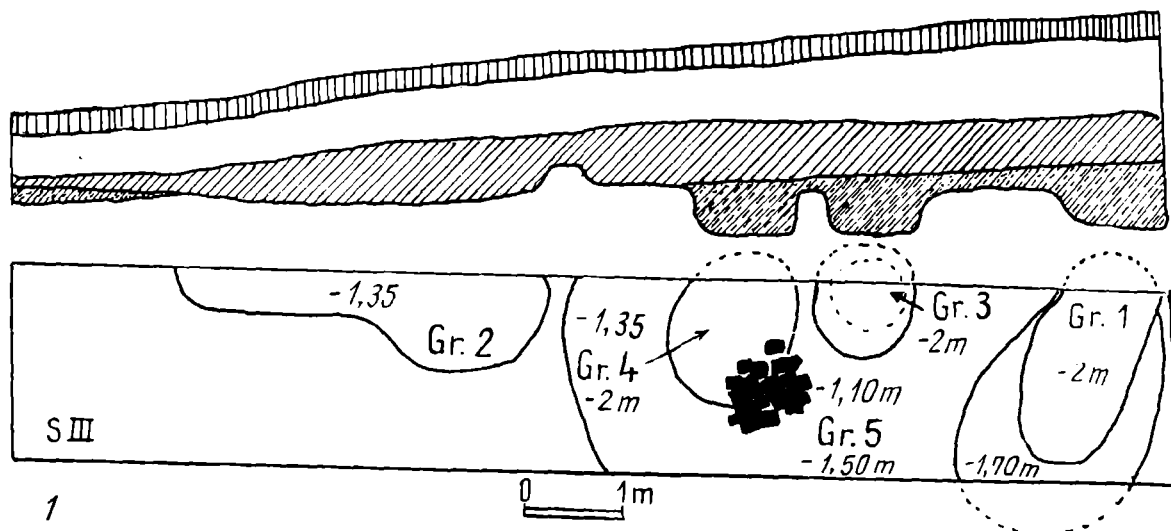

Fig. 1. Cîrcea. 1 „Haltă” — profilul și planul secțiunii III; 2 „Viaduct” — planul și profilul secțiunii XXXIV.
 Fig. 1. Cîrcea. 1 „Haltă” — profil et plan de la section III; 2 „Viaduct” — plan et profil de la section XXXIV.

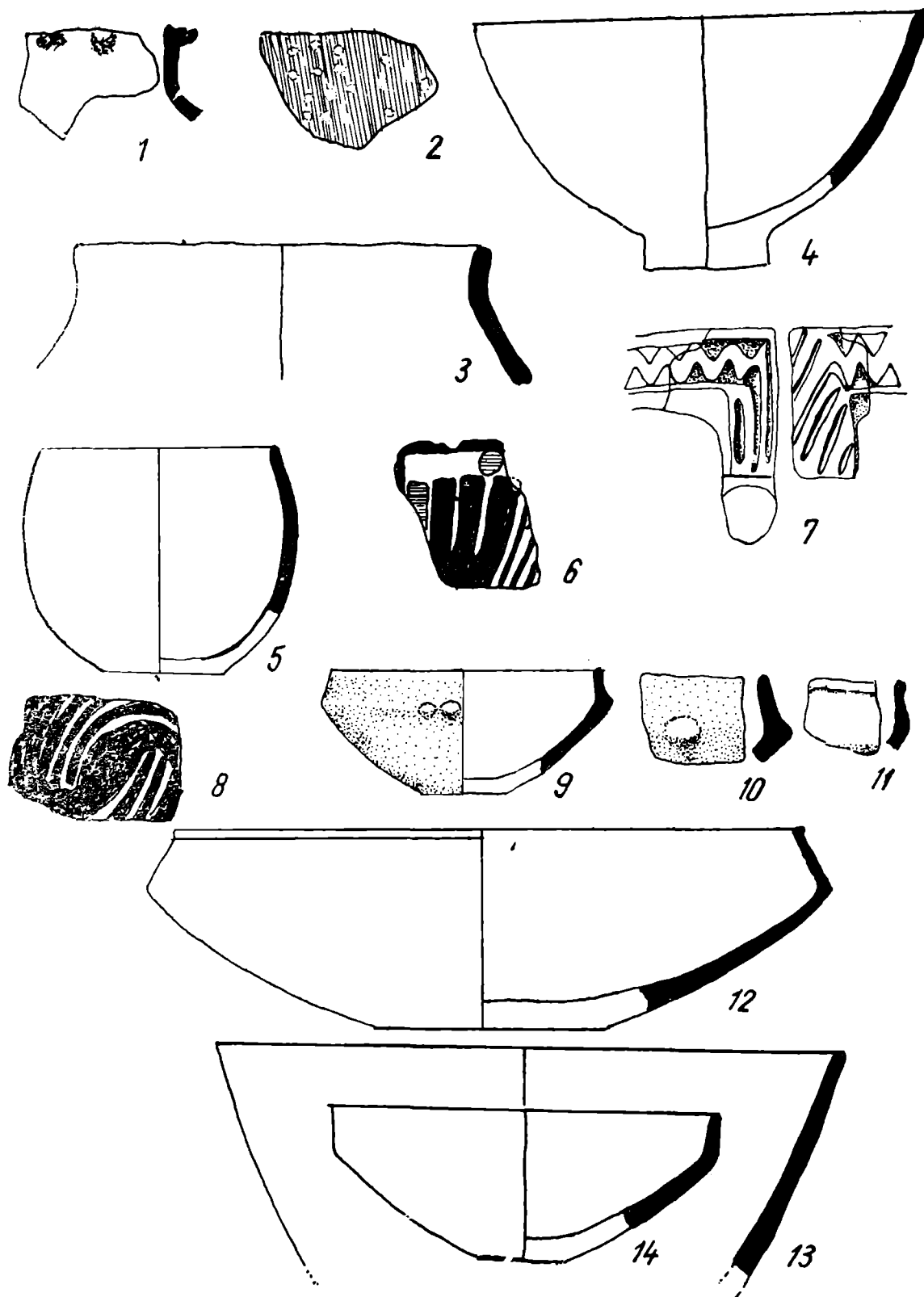

Fig. 2. Cîrcea. 1-4 „Haltă” – ceramică din nivelul I; 5-14 „Viaduct” – ceramică din nivelul I (faza Starčevo).
 Fig. 2. Cîrcea. 1-4 „Haltă” – céramique du niveau I; 5-14 „Viaduct” – céramique du niveau I (phase Starčevo)-

Ceramica netezită continuă să fie ornamentată cu motive plastice, dintre care evidențiem briurile late, alveolate adînc cu degetul. Vasele aparținînd acestei categorii au fundul în formă de disc scurt.

Este interesant de observat o rărire bruscă a fragmentelor ceramice ornamentate cu unghia, fapt constatat și la ceramica descoperită în complexele nivelului I de la „Haltă”. S-au găsit doar două fragmente ceramice ornamentate în această manieră.

Materialul arheologic descoperit în complexele nivelului II din aceeași așezare prezintă caracteristicile ceramicii corespunzătoare fazei Starčevo II b (III Mijločic’).

Toate categoriile ceramice sînt modelate dintr-o pastă aspră, nisipoasă, cu bobul măricel. Formele vaselor rămin, în general, aceleași. Se constată doar o creștere a numărului de vase în formă de pară, cu proeminențele-apucătoare perforate orizontal, iar fundul vaselor este, mai întotdeauna, în formă de disc scurt. Fundurile inelare ale vaselor se întîlnesc foarte rar și sînt mai scurte și drepte față de formele anterioare, înalte și înclinate.

Castroanele și tăvile tronconice cu peretele scurt și puțin curbat au fundurile ovale. Este o formă nouă în repertoriul vaselor culturii Starčevo, ce ne amintește de numeroasele tăvi descoperite în așezarea neolitică de la Basarabi, în apropiere de Calafat, așezare încadrată de noi în faza Starčevo II b. Ceramica monocromă de culoare roșie-brună, descoperită în gropile bordeliilor sau în jurul vetrei din așezarea de la „Haltă”, este inferioară, sub aspectul tehnicii, picturii și efectului coloristic, celei descrisă anterior. Lustruirea pereților exteriori ai vaselor este înlocuită cu o bună netezire, care nu reușește însă, în cele mai multe cazuri, să mascheze porozitatea lutului. Sub culoarea roșie-brună, vișinie sau cărămidie mată ce se păstrează pe suprafețe mici ale vaselor se observă același slip din lut de culoare gălbuie-cafenie. Motivele curbo-liniare, de culoare neagră pe fondul roșu-brun al vaselor, specifice acestei etape, nu s-au conservat pe ceramica pictată de la „Hanuri”. În partea superioară a nivelului II, predomină categoria ceramicii netezite, cu pasta nisipoasă, foarte aspră la pipăit. Noile influențe ale chalcoliticului anatolian sînt evidente. Comunitatea neolitică de la „Hanuri” a adoptat noile influențe ale chalcoliticului numai în tehnica de modelare a vaselor prin procedeul folosirii nisipului în pastă, fără să se renunțe la tehnica picturii, monocrome, de culoare roșie-brună pe forme de vase tradiționale, locale, de tip Starčevo-Criș.

Același tradiționalism al formelor de vase și chiar al motivelor ornamentale îl întîlnim și la ceramica neoliticului timpuriu dezvoltat și mijlociu, descoperită în așezarea „Viaduct”, de pe terasa opusă a aceleiași pîrîu. Aici, au fost tratate, în vara anului 1981, două secțiuni: S XXXIII, la 8 m vest de S XXIX, spre marginea terasei,

și SXXXIV, perpendiculară pe capătul de sud-est al secțiunii XXXII, secțiune situată mai spre interiorul așezării.

În cadrul secțiunii XXXIII, cu dimensiunile de 17×2 m, au fost identificate, stratigrafic, cinci complexe arheologice. Resturile unei locuințe de suprafață de tip Dudești-Vinča, cu diametrul maxim de 4,5 m, descoperită la $-0,40-0,50$ m față de nivelul actual, suprapunea direct resturile unui alt complex cu ceramică pictată policrom, de la adîncimea de $0,60-0,75$ m față de nivelul actual. În careurile 7 și 8 ale aceleiași secțiuni a fost surprinsă o situație stratigrafică și mai clară: o vatră Dudești-Vinča, de formă ovală, cu diametrul de 0,80 m, suprapunea umplutura unei gropi de aceeași formă, respectiv camera unui cuptor de ars oale, care a aparținut, după aspectul ceramicii, etapei timpurii a aceleiași aspect cultural Dudești-Vinča. Camera cuptorului era deranjată de o altă groapă cu ceramică caracteristică unei etape mai evolute a aceleiași aspect cultural.

Camera cuptorului, săpată la 1,20 m adîncime față de nivelul antic, avea fundul puțin înclinat de la nord-către sud. Cuptorul de ars oale, de formă conică, înalt de 0,35 m, are diametrul gurii de 0,45 m, iar vatra, puțin arsă, nu depășește dimensiunea de 0,85 m. Gura de ardere a cuptorului, orientată spre vest, s-a prăbușit în interiorul camerei.

În cadrul secțiunii XXXIV, cu dimensiunile de 10×4 m, au fost identificate cinci complexe arheologice: platforma unei locuințe Dudești-Vinča (fig. 1/2), două gropi menajere cu ceramică Dudești-Vinča timpurie și două gropi din epoca bronzului (Verbicioara). Orientată est-vest, locuința neolitică, sub forma unei aglomerări compacte de chirpic, rișnițe și cioburi, avea lungimea de 5 m, lățimea de 4 m (fig. 1/2). Colțul de est al acesteia, unde erau concentrate și cele mai multe fragmente ceramice, suprapunea, stratigrafic, groapa menajeră nr. 1 (fig. 1/2) și o aglomerare de cioburi, dintre care citeva pictate policrom (fig. 1/2). Situația arheologică surprinsă în S XXXIV ne-a oferit posibilitatea de a clarifica stratigrafia (pe niveluri și culturi) a așezării neolitice de la „Viaduct”. Stratul neolitic, măsurat de la suprafața platformei de chirpic a locuinței Dudești-Vinča, și solul nelocuit măsoară 0,90 m maxim 1 m. El s-a format prin depunerea a mai multor niveluri de locuire. Astfel, stratul cu ceramică pictată policrom, gros de 0,40 m și de culoare ciocolatie, s-a format prin depunerea a trei niveluri de locuire.

Nivelul cel mai de jos este subțire și conține fragmente ceramice policrome, în care culoarea roșie joacă un rol principal în obținerea efectului policrom. Pe ceramica nivelului superior al aceleiași strat culoare roșie este folosită mai mult la întîmplare.

Stratul aspectului cultural Dudești-Vinča, gros de $0,40-0,50$ m, suprapune stratul cu ceramică

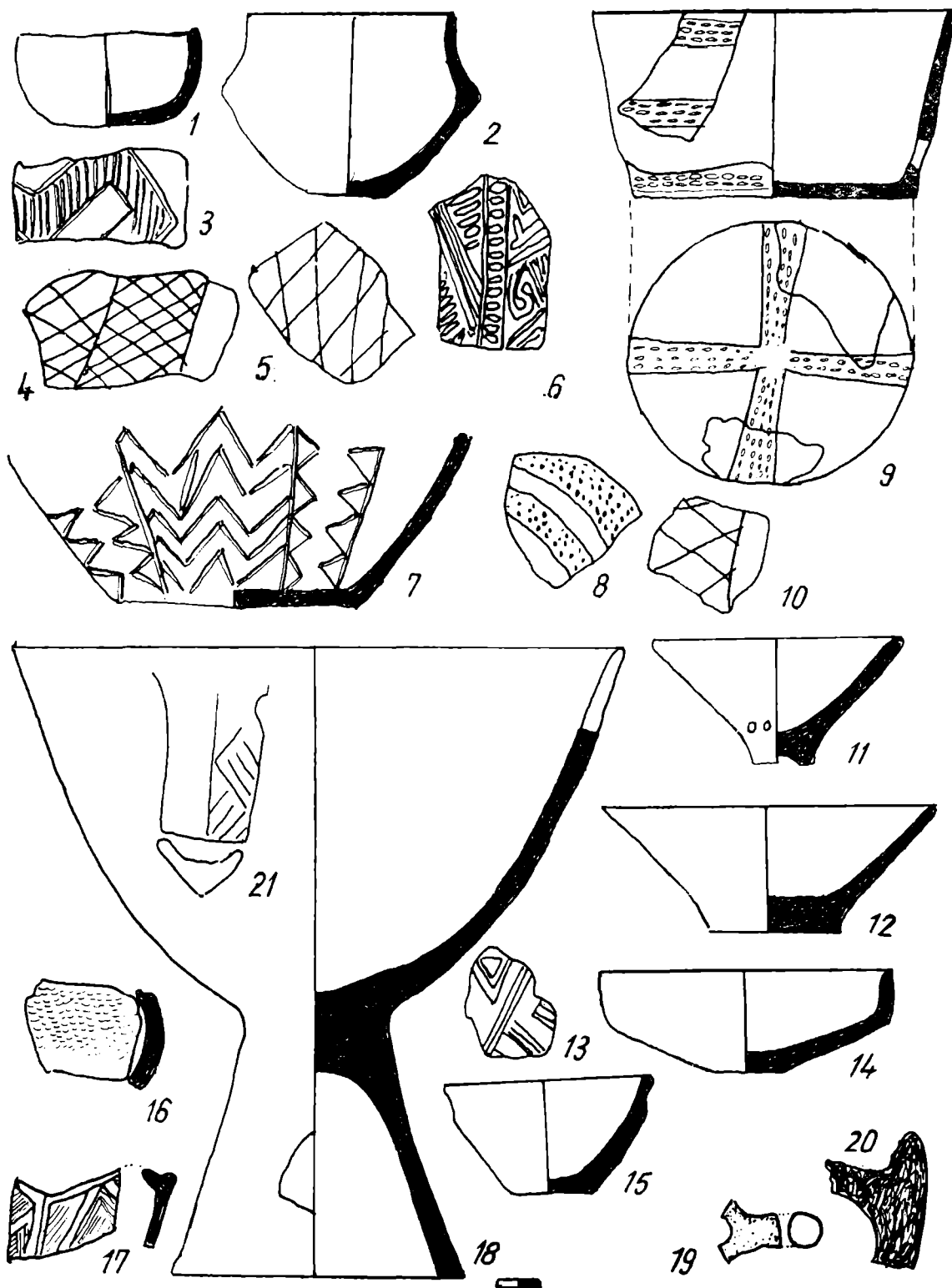

Fig. 3. Circea — „Viaduct“, 1—20 ceramică Dudești-Vinča

Fig. 3. Circea — „Viaduct“, 1—20 céramique Dudești-Vinča.

policromă și s-a format, de asemenea, prin depunerea a trei niveluri de locuire.

Deasupra stratului neolitic se află cel al epocii bronzului (cultura Verbicioara), gros de 0,40 m și este de culoare cenușie. Acesta este suprapus de stratul daco-roman, gros de 0,40–0,50 m (fig. 1/2).

Stratigrafia este documentată și de materialul arheologic descoperit în complexe închise, supra-puse stratigrafic sau intersectate, și pe niveluri. Ceramica descoperită în groapa nr. 1 din S XXXIV, împreună cu cea din camera cuptorului din S XXXIII este caracteristică primei etape a aspectului cultural Dudești-Vinča, de la „Viaduct”. Ceramica de uz comun prezintă numeroase caracteristici de tradiție Criș. Astfel, motivele de tradiție Criș, ca: barbotina, alveolele și creșturile de mai multe tipuri, motivele plastice, inclusiv briul alveolar și liniile incizate dispuse în rețea, de multe ori combinate cu motivul alveolar, ornamează vasele de uz comun, a căror formă evoluează, acum, spre bitronconism (fig. 3/1–5). Pleava este folosită ca degresant în pasta tuturor categoriilor ceramice. Vasele sînt modelate în aceeași tehnică cunoscută încă din primele etape ale neoliticului timpuriu.

Tehnica exciziei, folosită la ornamentarea mășurilor de cult, o întîlnim în toate etapele neoliticului din așezarea de la Cîrcea (fig. 3/6, 21).

În cadrul speciei ceramicii lustruite de culoare neagră-cenușie se observă o îmbinare a formelor cunoscute în aria culturilor Dudești și Vinča.

Fructierele, cupele și paharele moștenesc ca formă, asemănător tipului Dudești, pe cele din faza ceramicii policrome (fig. 3/2, 11, 14, 18). În complexele amintite mai sus se întîlnesc mai frecvent fragmente ceramice lustruite și ornamentate cu motive tipice Vinča B1 (fig. 3/3, 7, 13, 17). Este vorba de benzi orizontale, umplute cu puncte lustruite, și linii în zig-zag mărginite de triunghiuri nehașurate și încrustate cu pastă albă, care împodobesc vasele de formă tronconică (fig. 3/9). Motivul spiralic, incizat, nu este încă cunoscut pe ceramica din prima etapă a acestui aspect cultural. Motivul canelat îl întîlnim foarte rar, realizat fiind într-o manieră specifică culturii Dudești (fig. 3/16).

În groapa nr. 2, care intersectează camera cuptorului, s-a descoperit o ceramică specifică celei de a doua etape de evoluție a aspectului cultural Dudești-Vinča.

Ceramica descoperită în locuințele de suprafață este tipică ultimei etape de evoluție a acestui

aspect cultural, ale cărui caracteristici sînt deja cunoscute. (fig. 3/13, 15, 17, 19–20).

Dintre piesele mai deosebite găsite în locuința din secțiunea XXXIII, evidențiem partea superioară a unui vas de provizii, de mari dimensiuni, a cărui gură măsoară 0,60 m în diametru.

Prezența a numeroase vase de mari dimensiuni, în toate locuințele de suprafață, reflectă nivelul de dezvoltare economică a comunităților neolitice de la „Viaductul Cîrcea”.

Stratul cu ceramică pictată policrom ne-a oferit, de data aceasta, un material nu cu mult mai reprezentativ față de cel cunoscut din campaniile precedente (fig. 2/5–14). Pe ceramica pictată policrom, descoperită la baza stratului, culoarea roșie continuă să joace un rol principal în obținerea efectului policrom (fig. 2/6, 8), situație întîlnită și în așezările din faza Tsangli a culturii Dimini, din Tesalia.

Din categoria ceramicii lustruite, evidențiem cîteva fragmente de străchini și castroane bitronconice, ornamentate cu proeminențe conice (fig. 2/9–12), dintre care unul este lucrat într-o tehnică și formă specifică culturii Vinča faza A (fig. 2/12). Acestea sînt elemente foarte prețioase pentru o încadrare cronologică cît mai aproape de realitate a culturii neolitice de la Cîrcea.

Noile situații stratigrafice surprinse în așezările de la „Hanuri” și „Viaduct” vin să ajute sau să completeze, în continuare, elucidarea a numeroase probleme, pe care le ridică cunoscuta așezare neolitică de la Cîrcea.

LES ÉTABLISSEMENTS NÉOLITHIQUES DE CÎRCEA (DEP. DE DOLJ)

RÉSUMÉ

Les fouilles de l'établissement néolithique de Cîrcea „Haltă” ont mis en évidence six complexes archéologiques (des fosses de huttes ou ménagères et des débris d'âtre) qui se trouvent en des rapports stratigraphiques clairs. La céramique des complexes archéologiques du premier niveau (ayant une épaisseur de 0,15 m, appartient à la phase Starčevo II a tandis que celle du deuxième niveau (épais de 0,50 m) appartient à la phase Starčevo II b (III Milojević).

Les fouilles de la site de „Viaduct” ont conduit à la découverte des deux habitations de surface de type Vinča-Dudești qui superposent des fosses ménagères contenant de la céramique peinte polychrome et de la première phase de Vinča-Dudești.